

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/23/35-39>

Mülkəddin Məmmədov
Bakı Dövlət Universiteti
doktorant
mulk1996@mail.ru

AQRAR SAHƏDƏ DÖVLƏTİN SİYASƏT VƏ STRATEGİYASININ MİLLİ İQTİSADİYYATA TƏSİRİ

Xülasə

Müasir dünyada ərzaq təminatının kəskinləşərək qlobal problemə çevrilməsi bütün dünyada kənd təsərrüfatı istehsalına diqqəti olduqca artırmış və onun köklü surətdə yenidən qurulmasını ön plana çəkmişdir. Məhz bu problemin bütün dünyada əhəmiyyətini nəzərə alaraq araşdırılan məqalədə Azərbaycanda Aqrar sahənin ölkənin milli iqtisadiyyatında oynadığı rol əks etdirilib. Mövzunun aktuallığı ondan ibarətdir ki, dövlət qarşıya qoyulan müəyyən strategiyaya uyğun olaraq iqtisadi siyasət və islahatlar həyata keçirərək qeyri-neft sektorunun inkişafına nail olmalı, iqtisadiyyatın davamlı inkişafını təmin etməlidir.

Açar sözlər: *milli iqtisadiyyat, dövlət siyasəti, strategiya, aqrar sahə, iqtisadi təhlükəsizlik, qanunvericilik*

Mulkeddin Mammadov
Baku State University
Ph.D student
mulk1996@mail.ru

The impact of the state's policy and strategy on the national economy in the agrarian field

Abstract

In today's world, food supply has become a global problem and has greatly increased the attention to agricultural production all over the world and brought its radical reconstruction to the fore. Taking into account the importance of this problem all over the world, the article reflects the role played by the Agrarian sector in the country's national economy in Azerbaijan. The relevance of the topic is that the state should achieve the development of the non-oil sector and ensure the sustainable development of the economy by implementing economic policies and reforms in accordance with a certain strategy.

Keywords: *national economy, public policy, strategy, agricultural area, economic security, legislation*

Giriş

Bəşəriyyət tarixində ilk dəfə olaraq, XX əsrin ortalarından başlayaraq elmi- texniki tərəqqinin bilavasitə təsiri altında aqrar iqtisadiyyatda intensiv modernləşdirmə prosesi gedir ki, bu da öz ifadəsini keyfiyyətə yeni istehsal üsulunun yaradılmasında tapmışdır. Həmin prosesin mahiyyəti kənd təsərrüfatında ictimai əməyin sənaye formasının tətbiqində və ona uyğun olan sosial təsisat formasının yaranmasında tapmışdır. Çoxtərəfli bir proses kimi modernləşdirmə bazar idarəetmə sisteminin əsas vasitələrindən fəal istifadə olunması şəraitdə uğurla həyata keçirilə bilər (Xəlilov, 2005: 157).

Bu gün ölkəmizdə də yenidən formalaşmağa başlamış, yaşıl inqilab adlanan texniki irəliləyiş, 60-cı illərin ikinci yarısından Asiya, Afrika və Latın Amerikasına ölkələrində kənd təsərrüfatı, hər şeydən əvvəl ərzaq üzrə yeni hibrid çeşidlərinin yaranmasında tapmışdır. Yaşıl inqilab bütövlükdə kənd təsərrüfatında intensivləşdirmə və səmərəlilik göstəricilərinin görünməmiş bir səviyyəyə qaldırılmışdır (İbrahimov, 2003: 62).

Dövlətin aqrar siyasətinin reallaşdırması mexanizmlərindən biri də azad sahibkarlıq üçün şəraitin yaradılmasıdır. Bunun üçün dövlət aqrar siyasətə müdaxiləni azaldır və daha çox qiymət və digər məsələlərin həllini sahibkarların öz seçiminə buraxır. Nəzərə almaq lazımdır ki, azad sahibkarlıq o demək deyil ki, dövlət tamamilə geri çəkilir.

Müstəqilliyin ilk illərində 1992-1996-cı illərdə aqrar sektorun inkişafı üçün bir sıra qanun layihələri işlənib hazırlanmış və hüquqi-normativ aktlar qəbul olunmuşdur. “Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsi (1991)”, “Kəndli-fermer təsərrüfatları haqqında” (1994), “Müəssisələr haqqında qanun” (1999) “İcarə haqqında” (1992) və s. qəbul edilmiş bu tipli qərar və qanunlar ölkənin aqrar siyasətini müəyyənləşdirmiş, onun prinsip və metodlarını formalaşdırmışdır.

Aqrar siyasətin tətbiq edilməsinin əsas mexanizmi olan “Aqrar islahatların” özünəməxsus bir sıra prinsipləri vardır:

1. Sahibkarlıq və təsərrüfatçılıq üçün sərbəst mühitin yaradılması. Bu o deməkdir ki, hər bir hüquqi şəxs sahibkarlığın özünə uyğun olan forması ilə məşğul ola bilər və dövlət onun fəaliyyətində ona dəstək olmağa hər zaman hazırdır.

2. Yenidənqurmanın aparılmasında könüllülük. Müvafiq dövlət orqanları islahatları yuxarıların əmrinə görə yox, lazımı vaxta planlı şəkildə və könüllü həyata keçirməlidirlər.

3. Yenidənqurma islahatlarının ardıcılığı. ASK-nin yenidən qurulması zamanı təkcə ümumi hüquqi bazanı dəyişdirmək yox, daxili strukturun da dəyişməsinə diqqət yetirmək lazımdır. Bundan əlavə yenidənqurma zamanı hər bir regionun öz daxili xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

4. Kəndlinin sahibkara çevrilməsi. Əmlakın və torpağın istifadəsi zamanı bu elementlərin istifadəsi müvafiq təsərrüfatçılıq sahəsinə yönəlməlidir.

5. Aqrar islahatların aşkarlığı üçün geniş təbliğat işinin aparılması. Dövlət aqrar siyasətini ölkənin hər bir regionunda təbliğ etməli, ümumi vahid mərkəzdən idarə etməli və hər kəsin başa düşəcəyi bir dildə anlatmalıdır (Quliyev, 2015: 62).

Dünya iqtisadiyyatında baş verən qlobalaşmaya və qlobal istehlak bazarının konyukturasındakı dəyişmə dinamikasına uyğunlaşmaq üçün aqrar sahə üzrə həm hüquqi-normativ bazanın, həm də istehsal münasibətlərinin beynəlxalq norma və tələblərə uyğunlaşdırılması, beləliklə də milli istehsalın rəqabətə davamlı olmasının təmin edilməsi aqrar siyasətin ən başlıca hədəfi olmalıdır. Qarşıya qoyulan bu məqsədə çatmaq üçün, fikrimcə, aşağıda göstərilən sahələri aqrar siyasətin prioritetləri kimi qəbul edib vahid strategiya halında həyata keçirmək yaxşı nəticələr verə bilər: aqrar sahə üzrə milli qanunvericilik bazasının modernləşdirilməsi; ərzaq təhlükəsizliyi; idxaldan asılılığın azaldılması; qida təhlükəsizliyi (keyfiyyətin müvafiq standartlara uyğun olması) tədbirləri; torpaq və su resurslarından səmərəli istifadə və onların mühafizəsi; elmi tədqiqatların dəstəklənməsi; kənd yerlərində müasir, ixtisaslı kadrlar; müasir kənd; urbanizasiyanın azaldılması; ixrac potensialının genişləndirilməsi. Aqrar siyasətin bu komponentlərinin hər biri olduqca mühüm əhəmiyyətə malikdir və ciddi tədbirlər sisteminin hazırlanıb ardıcıl olaraq həyata keçirilməsini tələb edir.

Qeyd etdiyimiz kimi, müasir istehsal və iqtisadi münasibətlər təsərrüfatçılıq subyektlərinin hansı dərəcədə rəqabətqabiliyyətli olmasından asılıdır. Xüsusən, kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarına qarşı artan tələblər istehlak bazarlarında rəqabəti daha da yüksəldərək kəskinləşdirmişdir. Bu amil onu göstərir ki, istehsalçılar beynəlxalq qayda və normalara uyğun məhsul istehsal etməli, eyni zamanda, müasir texnologiyalardan və standartlardan bəhrələnməlidirlər. Yalnız innovasiyaların, yeni elmi nailiyyətlərin tətbiqi və müasir tələblərə cavab verən texniki normalara uyğun istehsal sahələrinin yaradılması qloballaşan dünya iqtisadiyyatında rəqabətə davamlı məhsulların istehsalına şərait yaratmış olacaq. Bununla da ümumi bazarda yer almağa köməklik göstərəcəkdir (4).

Azərbaycan Respublikasından qlobal bazara çıxarıla biləcək kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının həm istehsal potensialı, həm də çeşidi xeyli genişdir. Azərbaycanın aqro-iqlim şəraiti, torpaq və su ehtiyatları bu ərazilərdə müasir tələblərə və beynəlxalq standartlara uyğun məhsulların istehsalı üçün yaxşı göstəricilərdir. Lakin buna nail olmaq üçün, daha doğrusu, bu potensialı həyata keçirmək üçün hüquqi-normativ bazanın əsaslı surətdə yeniləndirilməsi və qlobal miqyasda qəbul edilən qanunvericilik və hüquqi-normativ bazaya uyğunlaşdırılması vacib şərtlərdən biridir. Bu

məsələ ancaq şərt olaraq, hansısa normativ tələb funksiyasında deyil, məhz qlobal bazarda rəqabətə dayanıqlı məhsul istehsalını şərtləndirən hüquqi-normativ baza yaradılmasına xidmət etməlidir. Qanunvericilik bazasının beynəlxalq miqyasda qəbul olunan hüquqi normalara uyğunlaşdırılması bilavasitə Azərbaycanın aqrar sektoru üçün ona görə vacibdir ki, ölkə bütün imkanlarını hərəkətə gətirə bilsin və bu imkanlardan səmərəli surətdə istifadə edilsin.

Hazırda qloballaşan dünyanın ərzaq bazarında təhlükəsiz və keyfiyyətli ərzaq məhsullarına ciddi ehtiyaclar vardır və bu tələbat getdikcə artmaqdadır. Ölkə əhalisinin ərzaq məhsulları ilə, yüngül və qida sənayesini xammalla səmərəli təmin olunması kənd təsərrüfatından və kənd təsərrüfatı xammallarını emal edən sahələrin inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Azərbaycan aqrar sahəyə dair hüquqi-normativ bazasını modernləşdirməklə, milli istehsal səviyyəsini həm keyfiyyətə, həm də kəmiyyətə yüksəldərək dünya bazarında həmin boşluğu doldurmaq imkanı qazanmış olur. Müasir dünya artıq ekoloji təmiz ərzaq və kənd təsərrüfatı məhsullarının vacibliyini müəyyənləşdirmiş və belə məhsulların istehlakına üstünlüyü davamlı olaraq artırmaqdadır. Azərbaycan milli istehsalını beynəlxalq standartların tələblərinə uyğunlaşdıraraq qlobal bazarın bu seqmentində geniş yer ala bilər. Hüquqi-normativ bazanın modernləşdirilməsi mövcud xammal potensialından daha səmərəli istifadəni şərtləndirir ki, bu da öz növbəsində aqrar sənaye kompleksinin ümumi inkişafı üçün geniş imkanlar yaradır. Qanunvericilik bazasının inkişaf etmiş dünya ölkələrinin təcrübəsinə harmonizasiyası Azərbaycanın özünün ərzaq təhlükəsizliyi məsələsinin etibarlı həlli üçün də olduqca önəmlidir.

Ərzaq təhlükəsizliyinin əsas məqsədi ölkə əhalisini kənd təsərrüfatı məhsulları, xammal və ərzaqla davamlı olaraq, etibarlı təmin etməkdən ibarətdir. Bu məqsədə çatmaq üçün daxili istehlak bazarında həyat və sağlamlıq üçün təhlükəsiz ərzaq məhsullarının yetərinə fiziki mövcudluğu təmin edilməlidir. Əhali isə həmin ərzağı əldə etmək imkanına malik olmalıdır. Ümumiləşdirilmiş formada desək, ərzaq təhlükəsizliyi ərzağın istehlakçı üçün fiziki və iqtisadi cəhətdən əlverişli olmasıdır. Bu əsas kriteriyalardan əlavə olaraq, ərzaq təhlükəsizliyi anlayışına ərzaq məhsullarının kalorilik səviyyəsi, keyfiyyəti, təhlükəsizliyi (sağlamlığı) və s. kimi amillər də daxildir (Abbasov, 2017: 44).

Bölgələrdə olduğu kimi qlobal iqtisadiyyatda da, son inkişaf, neft gəlirlərindəki kəskin yavaşlama və mürəkkəb xarici iqtisadi əlaqələr də ölkənin makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinə təsirsiz ötməmişdir. Dünyadakı proseslərin yaratdığı yeniliklərə uyğunlaşmağı təmin etmək və mövcud qlobal iqtisadi böhranın ölkəmizə təsirlərini azaltmaq, qısa, orta və uzun müddətli ictimai və iqtisadi inkişaf dövrlərini əlaqələndirmək və qarşılıqlı əlaqələri davam etdirmək surətiylə, iqtisadi islahatların əsas strateji hədəfləri istiqamətində bir sıra sistemik tədbirlər görərək, keyfiyyət olaraq yeni bir inkişaf modelini yaratmaq və inkişaf etdirmək əsas prioritetlərdən biri olmuşdur. Bu məzmununda, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, iqtisadiyyatın mövcud vəziyyətini analiz etmək və ölkədə tətbiq olunan iqtisadi siyasət və islahatların planlı bir şəkildə yerinə yetirilməsini və davamlılığın təmin edilməsi üçün yeni və uzun müddətli bir iqtisadi inkişaf strategiyasını inkişaf etdirmək üzrə 16 Mart 2016-cı il tarixli 1897 sayılı əmri imzalamışdır. “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın kilid sektorları üçün strateji yol xəritəsinin ana istiqamətləri” təsdiq edilmiş və bu sahələrə uyğun olaraq inkişaf planlarının inkişaf etdirilməsini təmin etmək üçün uyğun bir iş qrupu yaradılmışdır.

Strateji hədəflər:

- Ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlılığının təmin edilməsi üçün institusional potensialın gücləndirilməsi: Ərzaq təhlükəsizliyinin davamlılığı və əhalinin ərzağa əlverişliliyi ilə əlaqədar monitoring sisteminin qurulması vacibdir. Əhalinin bütün təbəqələrinin ərzaqla tam təmin olunması üçün qida zəncirini planlı və hərtərəfli şəkildə formalaşdırmaq lazımdır.

- Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal potensialının dəyər zənciri üzrə artırılması; Həm daxili, həm xarici bazarlarda yüksək keyfiyyətli kənd təsərrüfatı məhsulları ilə təmsil olunmaq üçün kompleks layihələri həyata keçirmək və aqrobiznes sektorunun inkişafına dəstəyi artırmaq lazımdır.

- Maliyyəyə çıxışın asanlaşdırılması; Kənd təsərrüfatına investisiyaların artırılmasını təşviq etmək və sığorta işinin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur.

• Kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə istehsal vasitələri bazarının inkişafı və xidmətlərlə təminatın yaxşılaşdırılması; Kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin artırılması və gübrələmə işlərinin yaxşılaşdırılması üçün xarici təcrübədən istifadə etmək və kənd təsərrüfatını lazımı texnika və texnologiyalarla təmin etmək aqrar siyasətin başlıca istiqamətlərindəndir.

• Kənd təsərrüfatı sahəsində elm, təhsil və informasiya-məsləhət xidmətləri sisteminin inkişaf etdirilməsi; Kənd təsərrüfatının inkişafı üçün elmi mərkəzlərin yaradılması və elmi-təcrübə işlərinin artırılması üçün yeni işlərin görülməsi nəzərdə tutulur.

• Kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə bazar infrastrukturunun inkişafı və istehsalçıların bazarlara çıxışının asanlaşdırılması; Hazırda Azərbaycan Respublikasının Aqrar siyasətinin əsas məqsədlərindən biri də ölkə ərazisində istehsal olunmuş kənd təsərrüfatı məhsullarının reallaşdırılması üçün bazar infrastrukturunun təkmilləşdirilməsidir. Bunun üçün yarmarkaların təşkili alıcıların tapılması və vergidən azad etmək əsas tədbirlər sistemi kimi müəyyən edilmişdir.

• Ətraf mühitin qorunması, təbii resurslardan dayanıqlı istifadə və təbii amillərin kənd təsərrüfatına təsirlərinin idarə olunması; İqlim dəyişmələrinin kənd təsərrüfatı məhsullarına təsirlərinin azaldılması və ekoloji cəhətdən daha səmərəli məhsulların istehsal olunması.

• Aqrar sahə üzrə dövlət tənzimlənməsinin effektivliyinin yüksəldilməsi və biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi; Elektron kənd təsərrüfatı məhsullarının satış portalının yaradılması fermerlərin işini asanlaşdıracaq və azad rəqabətli mühitin formalaşmasına gətirib çıxaracaq.

• Kənd yerlərində məşğulluğun artırılması və əhalinin rifahının yüksəldilməsi.

Qeyd etdiyimiz kimi strateji yol xəritəsi 2016-2020-ci və 2025-ci illəri əhatə edir və əsas məqsədi regionlarda qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirmək və işsizliyi minimuma çatdırmaq olmuşdur. Ölkə ərazisində aqrar sektorun inkişafı üçün 9 strateji hədəf müəyyən edilmişdir ki, bu uzunmüddətli hədəflərə çatmaqla ölkənin aqrar sektorunda təkmilləşdirmələr aparılaraq, müəyyən inkişafa nail olunmuşdur (6).

Aqrar sahənin davamlı inkişafına nail olmaq üçün atılan addımlardan biri də Aqroparkların yaradılması olmuşdur. Aqroparklar məhsuldarlığın artırılmasında əsas səmərəli mexanizm hesab edilir. Aqroparkların yaradılmasının məqsədləri;

• innovativ texnologiya və üsullar əsasında rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, emalı, qablaşdırılması, aqrar-sənaye komplekslərinin inkişafı, xidmətlərin göstərilməsi üçün münbit şəraitin yaradılması və bu sahədə sahibkarlığın dəstəklənməsi;

• iqtisadiyyatın, o cümlədən qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafının təmin edilməsi;

• aqrar-sənaye istehsalı sahəsində yerli və xarici investisiyalar üçün əlverişliliyin artırılması;

• əməkqabiliyyətli əhalinin aqrar-sənaye istehsalı sahəsində məşğulluğunun artırılması.

“Aqroparklar haqqında Nümunəvi Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, “Sənaye parklarının, sənaye məhəllələrinin və aqroparkların idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 22 yanvar tarixli 1257 nömrəli Fərmanı ilə əlaqədar olaraq qərara alınmışdır (7).

Hazırda 32 rayon üzrə 240 min hektar ərazidə ümumi layihə dəyəri 2,3 milyard manat olan 51 aqropark və iri fermer təsərrüfatı yaradılır. Bunlardan 34-ü bitkiçilik, 14-ü bitkiçilik və heyvandarlıq, 1-i heyvandarlıq fəaliyyəti, 2-i isə emal sənayesi üzrə ixtisaslaşmışdır. Artıq 44 aqropark fəaliyyətə başlayıb, digərlərində isə layihələndirmə işləri aparılır. İndiyədək 25 aqroparkın yaradılmasına İqtisadiyyat Nazirliyinin Sahibkarlığın İnkişafı Fondu tərəfindən 184 mln. manat güzəştli kredit, 27 aqroparka isə 1 mlrd. manat dəyərində investisiya təşviqi sənədi verilib. Bu günədək aqroparklara 1,3 mlrd. manat özəl investisiya qoyulub.

Aqroparklar məşğulluq səviyyəsinin artırılmasında da mühüm rol oynayır. Hazırda aqroparklarda ümumi olaraq 4000-dən çox işçi daimi, 5000-dən çox işçi isə mövsümü işlə təmin olunub. Gələcəkdə əlavə 5000-dən çox iş yerinin yaradılması nəzərdə tutulur. Qeyd edək ki, ölkədə mövcud olan aqroparkların idarəedici təşkilatı İqtisadiyyat Nazirliyinin İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyidir. Agentlik respublikada fəaliyyət göstərən sənaye parklarının, sənaye məhəllələrinin və

aqroparkların idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə dövlət başçısının 22 yanvar 2021-ci il tarixli Fərmanı ilə yaradılıb (8).

Nəticə

Dövlət lazım olduqda, əsasən iqtisadi böhranlar zamanı iqtisadiyyata müəyyən həddə qədər müdaxilə edir ki, nəticədə iqtisadiyyat öz əvvəlki vəziyyətinə qayıdır. Aqrar sahənin, o cümlədən kənd təsərrüfatının davamlı və dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi, ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi üçün etibarlı əsasların yaradılması, həmçinin milli istehsalçıların dünya bazarlarında güclü rəqabətə tab gətirməsi üçün dövlətin müasir aqrar siyasəti aqrar sektorun regional və qlobal bazarda rəqabətqabiliyyətli olmasına möhkəm baza yaratmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Xəlilov, H. (2005). Aqrar iqtisadiyyatda sistem transformasiyaları və modernləşdirmə şəraiti. Bakı, 228 s.
2. İbrahimov, İ. (2003). Aqrar iqtisadiyyatın əsasları. Bakı, 153 s.
3. Quliyev, E. (2015). Aqrar iqtisadiyyat. Bakı: Kooperasiya nəşriyyatı, 319 s.
4. <https://www.e-qanun.az/framework/34254>
5. Abbasov, V. (2017). Aqrar iqtisadiyyat. Bakı, 468 s.
6. <https://www.e-qanun.az/framework/34254>
7. <https://e-qanun.az/framework/48697>
8. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin rəsmi saytı, <https://economy.gov.az/az/post/454/aqroparklar>

Göndərilib: 09.03.2023

Qəbul edilib: 19.05.2023